

Alina Sukach

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1078-0760>

e-mail: sukach16@gmail.com

Deinformacja Rosji przeciwko Ukrainie w XXI wieku

1. Wprowadzenie

Współcześnie oczywiste staje się to, że wiele wojen toczonych obecnie było poprzedzonych wojnami informacyjnymi. Niestety Ukraina nie jest wyjątkiem w politycznej manipulacji informacją Federacji Rosyjskiej. Wojna na terytorium Ukrainy rozpoczęła się za długo przed otwartym konfliktem zbrojnym.

Od początku niepodległości Ukrainy rosyjskie stacje telewizyjne i radiowe nadawały programy i produkcje filmowe ze swoją wypaczoną ideologią mającą na celu podważanie europejskich wartości i podżeganie do wrogości międzyetnicznej, w tym manipulowanie kwestiami językowymi, religijnymi i ekonomicznymi. Do tej pory utajona forma wojny z wykorzystaniem dezinformacji przekształciła się w otwarty konflikt zbrojny.

Ukraińska przestrzeń informacyjna okazała się dość podatna na rosyjską agresję informacyjną. Powodem tego była niewystarczające zwrócenie uwagi najwyższego kierownictwa na budowę kompleksowego mechanizmu bezpieczeństwa informacyjnego państwa.

Celem artykułu jest zbadanie genezy rosyjskiej agresji informacyjnej na Ukrainę. W celu osiągnięcia wyznaczonego celu poruszono następujące kwestie: rozważenie historycznych czynników agresji informacyjnej Federacji Rosyjskiej, zidentyfikowanie głównych środków i metod stosowanych przez Rosję w prowadzeniu wojny informacyjnej.

Do zaprezentowania powyższych wątków wykorzystano następujące metody, techniki i narzędzia badawcze: przegląd literatury (metodę analizy i krytyki piśmiennictwa), metodę analizy i konstrukcji logicznej, desk research – analizę kontekstową materiałów.

2. Aspekt prawny

Wojny informacyjne jako zjawisko istniały w mniejszym lub większym stopniu od czasów starożytnych: wywieranie wpływów informacyjnych przy pomocy dezinformacji (ukrywanie informacji, przedstawianie jej częściowo, pod pewnym kątem, wyolbrzymianie konsekwencji).

Wojną informacyjną nazywamy zorganizowaną działalność państwa, polegającą na niszczeniu lub zmianie systemów telekomunikacyjnych wewnątrz innego państwa lub przekształcaniu przekazywanej w tym państwie informacji, prowadzące do osiągnięcia określonych celów politycznych, a także działalność zapewniająca ochronę jego własnych telekomunikacyjnych systemów¹. R. Chyrva twierdzi, że głównym zadaniem wojen informacyjnych jest manipulacja masami, dezorientacja i dezinformacja obywateli, zastraszenie wroga swoją potęgą². Jeśli traktujemy nowe technologie informacyjne jako broń, to dochodzimy do wniosku, że mogą one zamienić się w katastrofę dla ludzkości, ponieważ jako narzędzie polityczne wojna informacyjna oznacza dominację jednego społeczeństwa przez oszukiwanie obywateli innego kraju. W swojej polityce Kreml stosuje aktywną propagandę wojskową, której skutki widzimy obecnie w Ukrainie (rosyjsko-ukraińska wojna).

Propaganda wojny i ludobójstwa jest zbrodnią przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości, która narusza zarówno normy międzynarodowe, jak i ustawodawstwo poszczególnych krajów. Tym samym już w 1947 r. Zgromadzenie Ogólne ONZ potępiło propagandę wojenną³, a Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych z 1966 r. stanowi, że wszelka propaganda wojenna musi być prawnie zakazana⁴. Dlatego w każdym kraju będącym członkiem ONZ odpowiedzialność za propagandę wojny agresywnej jest określona w ustawodawstwie.

Rosja, będąc członkiem ONZ, wprowadziła do swojego kodeksu karnego zakaz publicznego nawoływania do rozpoczęcia agresywnej wojny⁵. Jak na ironię w Rosji można dostać nawet pięć lat więzienia za propagowanie wojny przy użyciu środków masowego przekazu lub z wykorzystaniem stanowiska publicznego. Podobną normę zawarto w ustawodawstwie ukraińskim. Nie bez powodu więc Rosjanie wciąż próbują używać wymyślnego słowa „operacja specjalna” i nie używać słowa „wojna”. Nie wszyscy to robią, dlatego za wezwania do okupacji Ukrainy i propagandę wojny agresywnej osoby, które do tego nawołują, można sądzić na podstawie ustawodawstwa krajowego.

Propaganda ludobójstwa to już nieco inny poziom, który obowiązuje w normach międzynarodowych. Tym samym część 3 art. 25 Statutu Rzymskiego⁶ zezwala na są-

¹ *Zagrożenia dla bezpieczeństwa informacyjnego państwa (Identyfikacja, analiza zagrożeń i ryzyka)*, t. 1: *Raport z badań*, red. T. Jemioło, P. Sienkiewicz, Warszawa 2004, s. 74.

² R. Chyrva, *Informatsiyna viyna – zbroya, strashnisha za yadernu (information war – arsenal, worse than nuclear)*, „Profspilkovi Visti” 2014, nr 13, s. 8–9.

³ *ZSRR proponuje zawarcie paktu 5 mocarstw w celu zapobieżenia wojnie i utrwalenia pokoju*, „Trybuna Ludu” 27 IX 1948, nr 265 (278), s. 2, [online] https://pbc.gda.pl/Content/86013_inf_07_XII_2022.

⁴ Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).

⁵ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 21.11.2022), УК РФ Статья 354. Публичные призывы к развязыванию агрессивной войны, [online] https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/b27efbe4f1d55b32b0ecefbb21fefc659bdc6a8e/, inf. 07 XII 2022.

⁶ Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz.U. 2003 r., nr 78, poz. 708).

dzenie rosyjskich przedstawicieli władz i propagandzistów w Hadze, np. za podżeganie innych do popełnienia ludobójstwa. Tego rodzaju przestępstwo nie podlega przedawnieniu, a możliwa kara to nawet dożywotnie więzienie.

Głównym kryterium jest to, że odwołania muszą być bezpośrednie i publiczne. Nie mniej istotne jest również to, że do ścigania za podżeganie nie jest konieczne, aby doszło do ludobójstwa, wystarczy, aby działania sprawcy nakłaniały innych do przemyocy. Sprawy związane z propagandą ludobójstwa są długie i bardzo trudne, ponieważ międzynarodowej praktyki sądowej tego rodzaju jest niewiele. Jednak wydarzenia, które miały miejsce w rosyjskiej telewizji (wypowiedź A. Krasowskiego⁷), wskazują, że perspektywa ukarania Rosjan jest całkiem realna.

3. Polityka informacyjna Rosji wobec Ukrainy

Dla Rosji propaganda jest niezwykle ważnym i skutecznym narzędziem polityki rosyjskiej w Ukrainie i w Europie, zapewniającym:

- złagodzenie charakterystycznego dla europejskiego dyskursu politycznego negatywnego postrzegania reżimu Putina i jego niedopuszczalnych zachowań na arenie międzynarodowej;
- uzasadnienie agresji Rosji na Ukrainę: w tym celu w szczególności możliwość przekonania europejskich elit i opinii publicznej, że Ukraina jest państwem, które się nie wydarzyło, które bez Rosji nie ma szans na przetrwanie, że dobre stosunki z Rosją są dla Europy o wiele ważniejsze niż wspieranie niepodległości Ukrainy i jej europejskiego wyboru;
- zapobieganie nowym, anulowanie lub przynajmniej złagodzenie obecnych sankcji gospodarczych wobec Rosji;
- możliwość przekonywania europejskich elit politycznych, gospodarczych i naukowych, że Moskwa ma prawo i powinna mieć możliwość dominowania nad państwami poradzieckimi;
- rozłam solidarności europejskiej i transatlantyckiej.

Począwszy od pierwszej dekady XXI wieku, Rosja prowadzi na terytorium Ukrainy zakrojoną na szeroką skalę antyukraińską i antyzachodnią propagandę, której podstawą była doktryna „ruskiego miru”⁸. Ideologiczną wykładnią tej doktryny jest rewanżyzm Federacji Rosyjskiej za rozpad Związku Sowieckiego przez kulturalną, gospodarczą, a później polityczną odbudowę Rosji w granicach ZSRR do 1991 r. Zgodnie z tą doktryną trzy kategorie światowej populacji są uważane za „Rosjan”: etniczni Rosjanie, niezależnie od tego, gdzie mieszkają; ludność rosyjskojęzyczna, niezależnie od naro-

⁷ Слідчі органи Росії перевіряють висловлювання Красовського про вбивство українських дітей, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krasovsky-vbyvstvo-ditej-slidstvo/32097863.html>, inf. 07 XII 2022.

⁸ A. Tiido, *The „Russian World”: the blurred notion of protecting*, „Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych” 2015, nr 5, s. 131–151.

dowości; rodacy, którzy kiedyś mieszkali na terytorium Imperium Rosyjskiego, ZSRR i innych podmiotów państwowych, a także ich potomkowie.

Rosja wykorzystywała dezinformację i fałszerstwa głównie w celu stworzenia iluzji o swoim znaczeniu i potędze, a także jako sposób na uniknięcie odpowiedzialności za nielegalne działania. Przykładem szczególnie kontrowersyjnym było rozpowszechnienie informacji o zestrzeleniu samolotu MH17, w którym Rosja zastosowała różnorodne środki w celu ukrycia swojego udziału w tej zbrodni⁹. W raporcie opublikowanym 20 grudnia 2017 r. przez Komisję ds. Wywiadu i Bezpieczeństwa Parlamentu Wielkiej Brytanii jednoznacznie podkreślono, że Rosja prowadzi szeroko zakrojoną wojnę informacyjną, wykorzystując intensywną i wielokanałową propagandę, aby przekonać świat, że nie ponosi odpowiedzialności za zestrzelenie MH17.

Polityka informacyjna Federacji Rosyjskiej była świadomie prowadzona jako wojna informacyjna przeciwko Ukrainie, obejmująca uprzedzenia, manipulacje, fałszowanie faktów, publiczne kłamstwa i propagandę Putina i Kremla, w ramach ogólnej polityki kraju. Praca mediów odbywa się zgodnie z żółtą prasą, a w celu kreowania pożądanego obrazu telewizyjnego zaangażowano duże grupy aktorów – obywatele Rosji, Ukrainy i innych krajów.

E. Magda uważa, że wojna informacyjna przeciwko Ukrainie ma na celu nie tylko destabilizację sytuacji w państwie, ale także stworzenie negatywnego wizerunku Ukrainy w świecie. Proces ten rozpoczął się jeszcze w 2005 r. podczas pierwszej wojny gazowej. W tym czasie Ukraina była z powodzeniem przedstawiana jako nieuczciwy, a co najmniej wątpliwy tranzyt gazu, mimo że przez dziesięciolecia Ukraina nigdy nie pozwoliła na przerwanie dostaw gazu ziemnego do Europy przez swoje terytorium. Znamienne jest to, że równocześnie z tymi oskarżeniami Rosja podkreślała potrzebę budowy gazociągów alternatywnych do systemu ukraińskiego (gazociąg północnoeuropski na Bałtyku, druga nitka „Błękitnego Potoku” na Morzu Czarnym oraz rozbudowa systemu przesyłu gazu na Białorusi, która jest obecnie własnością Gazpromu). Ponadto oskarżenia o kradzież gazu nie zostały poparte faktami¹⁰.

Po raz pierwszy Ukraina została pokonana w tej wojnie, kiedy Rosja rozpowszechniła i zniekształciła informacje o niezdolności Ukrainy do utrzymania broni jądrowej, w wyniku czego Ukraina dobrowolnie pozbyła się swojej broni jądrowej i utraciła wpływy na arenie międzynarodowej. Następnie „afera kasetowa”, wojny gazowe Ukrainy z Rosją, oskarżenia o sprzedaż broni w wojnie rosyjsko-gruzyńskiej. Jednocześnie należy zaznaczyć, że Ukraina w latach niepodległości nigdy nie przewidywała, nie zajmowała aktywnego stanowiska, a jedynie broniła się przed atakami informacyjnymi. Działania informacyjne na terytoriach Krymu, południu i wschodzie Ukrainy, w sto-

⁹ A. Toler, *The Kremlin's Shifting, Self-Contradicting Narratives on MH17*, „Bellingcat” 05 I 2018, <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/01/05/kremlins-shifting-self-contradicting-narratives-mh17/>, inf. 07 XII 2022.

¹⁰ E. Magda, *Vykyky hibrydnoyi viyni: informatsiynyy vymir (The challenges of hybrid war: information aspect)*, „Naukovi Zapysky Instytutu Zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy” 2014, nr 5, s. 138–142.

licy i innych regionach państwa często nie uważano za zagrożenie dla bezpieczeństwa narodowego, a domaganie się przez część obywateli Ukrainy oglądania rosyjskich programów telewizyjnych nie wywołało u władz ukraińskich obaw, że ich podsłuch doprowadzi ostatecznie do destrukcyjnego i destabilizującego wpływu na świadomość obywateli, a przez ich świadomość do zmiany stosunku do samej Ukrainy.

W ostatnich latach Ukraina była celem zarówno zachodnich, jak i rosyjskich ataków informacyjnych. Wśród najwyraźniejszych przykładów takich wojen, zwłaszcza po stronie rosyjskiej, należy wymienić narzucenie idei federalizacji, która nada językowi rosyjskiemu status drugiego języka państwowego. W różnych okresach zmieniała się lista przodujących spraw, np. problemy Floty Czarnomorskiej, problemy kompleksu paliwowo-energetycznego, problemy Krymu i Tatarów krymskich.

Ponadto, jak pisze R. Chyrva, napływ informacji rozpoczął się na długo przed Euromajdanem, ponieważ Kreml uważał, że przeznaczeniem Ukrainy jest wyłącznie Euroazjatycka Unia Celna i integracja z Rosją. Niektórzy nawet otwarcie sugerowali, że prowincja w Rosji jest perspektywą dla Ukrainy, inaczej nastąpi bezprawie, zniszczenie, koniec niepodległości i upadek państwa¹¹.

Widzimy, że Rosja nie szczędzi pieniędzy na wojnę informacyjną, przekazuje informacje, że państwo upada, że Ukrainą rządzą radykałowie, faszyci, banderowcy, naziści. Ponadto Federacja Rosyjska organizuje dla swoich widzów pełnoprawny program „o okropnościach i bezprawiu na Ukrainie, który nie szczędzi dużych pieniędzy – ekscytujący scenariusz, znakomita gra aktorska, odpowiednia muzyka, efekty specjalne, szokująca seria wideo”¹².

Prezydent Rosji Władimir Putin i rosyjska propaganda nazywają agresywną wojnę Rosji z Ukrainą „specjalną operacją wojskową w Donbasie” mającą na celu „demilitaryzację i denazyfikację Ukrainy”. Głównym tematem prorosyjskiej propagandy jest neonazizm, przypisywany obecnym władzom ukraińskim i ich sojusznikom. W rzeczywistości w Ukrainie nie ma oznak nazizmu, a mianowicie: ambicji terytorialnych, sponsorowanego przez państwo terroryzmu, rasizmu, szalejącego antysemityzmu rasowego, fanatyzmu, dyktatury, propagandy agresywnej wojny, imperialnych ambicji. Mimo to Rada Najwyższa Ukrainy przyjęła ustawę potępiającą reżim nazistowski¹³.

Czołowi politycy i autorytatywni badacze nazizmu i ludobójstwa wypowiedali się przeciwko oskarżeniom Ukrainy o nazizm: Sekretarz Generalny ONZ Antonio Guterres, kanclerz Niemiec Olaf Scholz, szef Komisji UNESCO ds. Zapobiegania Ludobój-

¹¹ R. Chyrva, *Informatsiyna viyna – zbroya, strashnisha za yadernu (information war – arsenal, worse than nuclear)*, „Profspilkovi Visti” 2014, nr 13, s. 8–9.

¹² *Ibidem*.

¹³ Закон України, Про засудження комуністичного та націонал-соціалістичного (нацистського) тоталітарних режимів в Україні та заборону пропаганди їхньої символіки (Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 26, ст. 219), [online] <https://web.archive.org/web/20220304035916/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>, inf. 07 XII 2022.

stwu Alexander Hinton¹⁴ i ok. 150 naukowców-historyków z różnych krajów, którzy podpisali specjalne oświadczenie w tej sprawie¹⁵.

Dzisiaj jawnie toczy się rosyjsko-ukraińska wojna informacyjna. Z początkiem rosyjskiej inwazji od 24 lutego 2022 r. w Rosji nie ma powszechnie znanych opozycyjnych kanałów informacyjnych. Przedstawiciele kierownictwa i dyplomaci Federacji Rosyjskiej w swoich przemówieniach, w tym w ONZ, rozpowszechniają nieprawdziwą informację. Każdego dnia Federacja Rosyjska wydaje miliony dolarów na fałszywe relacjonowanie wydarzeń w Ukrainie oraz działalność wywrotową w europejskich krajach i Stanach Zjednoczonych Ameryki.

Analizując toczące się wydarzenia, możemy określić stosowane metody i technologie propagandy Rosji: podział tożsamości, stemple i klisze, dezinformacja i fałszerstwo, blokowanie ukraińskich środków masowego przekazu i kont na Facebooku, zdyskredytowanie dyskusji.

P. Shevchuk zauważa, że głównymi kierunkami i metodami manipulacyjnych technologii psychoinformacyjnych Federacji Rosyjskiej w stosunku do Ukrainy były (i będą):

- stopniowa redukcja międzynarodowego wizerunku Ukrainy w celu osłabienia jej znaczenia geopolitycznego;
- odpowiednie dozowanie i zniekształcanie informacji w celu destabilizacji sytuacji w państwie i realizacji własnej polityki „kontrolowanego chaosu”;
- naród i lud;
- dominacja języka, kultury i tradycji rosyjskiej dla afirmacji samoidentyfikacji przy jednoczesnym wypieraniu języka i kultury ukraińskiej¹⁶.

Po przeanalizowaniu rozwoju sytuacji wokół Ukrainy możemy stwierdzić, że istnieją wszelkie przesłanki, że Ukraina ma do czynienia z „hybrydową” formą działań wojennych jako części rosyjsko-ukraińskiej wojny. Potwierdza to specyfika rozwoju konfliktu zbrojnego, którego cechą charakterystyczną jest brak bezpośrednich starć bojowych między wojskami regularnymi oraz istnienie spisku między państwem agresorem a formacjami niepaństwowymi działającymi na terytorium Ukrainy: jednostki policji, lokalna przestępczość, grupy miejscowych obywateli o orientacji separatystycz-

¹⁴ A. Hinton, *Putin's claims that Ukraine is committing genocide are baseless, but not unprecedented*, „The Conversation” 25 II 2022, [online] <https://web.archive.org/web/20220226014943/http://theconversation.com/putins-claims-that-ukraine-is-committing-genocide-are-baseless-but-not-unprecedented-177511>, inf. 07 XII 2022.

¹⁵ I. Taborovsky, E. Finkel, *Statement on the War in Ukraine by Scholars of Genocide, Nazism and World War II*, „Jewish Journal” 27 II 2022, [online] <https://web.archive.org/web/20220304065227/https://jewishjournal.com/news/worldwide/345515/statement-on-the-war-in-ukraine-by-scholars-of-genocide-nazism-and-world-war-ii/>, inf. 07 XII 2022.

¹⁶ P. Shevchuk, *Informatsiyno-psykholohichna viyna Rosiyi proty Ukrayiny: yak yiy protydiyaty (Information and psychological war of Russia against Ukraine: how to counteract it)*, „Democratic Governance” 2014, nr 13, [online] <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26790/shevchuk.pdf>, inf. 07 XII 2022.

nej (kolaboranci). Stosowane są nowe, a raczej brudne metody prowadzenia tej wojny: przekupstwo, szantaż, zastraszanie, porwania, zajmowanie obiektów państwowych, władz lokalnych i obiektów infrastruktury krytycznej, organizowanie i przeprowadzanie aktów terrorystycznych.

4. Propaganda wojny w Rosji

W związku z agresją Federacji Rosyjskiej na Ukrainę, jako jeden z kierunków wojny informacyjnej, agresor posługuje się propagandą wojenną za pośrednictwem środków masowego przekazu, a także przedstawiciele kierownictwa kraju i polityków oraz bliskich mu naukowców.

Machina propagandowa rosyjskiej polityki zagranicznej składa się z wielu organów państwowych, finansowanych przez państwo agencji informacyjnych i środków masowego przekazu; fundacji prywatnych i półprywatnych, w tym związanych z Rosyjską Cerkwią Prawosławną oraz dużymi podmiotami gospodarczymi; korporacji państwowych; niektórych czołowych oligarchów; ośrodków naukowych finansowanych zarówno ze środków rządowych, jak i prywatnych.

Głównym i najskuteczniejszym narzędziem rosyjskiej propagandy skierowanej do szerokiego grona odbiorców za granicą jest Międzynarodowa Agencja Informacyjna „Russia Today”, która obejmuje byłą agencję informacyjną RIA Novosti, sieć telewizyjną RT, wcześniej znana jako Russia Today oraz międzynarodowy serwis Radia „Głos Rosji”. Sieć RT jest nadal jedynym oficjalnym narzędziem propagandy w Rosji, które ma bezpośredni dostęp do obcojęzycznej masowej publiczności za granicą i jako taka ma ogromne znaczenie dla Moskwy¹⁷. Zwracając się do ogółu społeczeństwa, rosyjska propaganda stara się nie tylko bronić polityki Putina, ale także zasiać wątpliwości, zamieszanie i sceptycyzm w zachodnich rządach, UE i NATO co do wartości i perspektyw globalizacji.

Kampania dezinformacyjna przeciwko Ukrainie ma różne metody, dostosowuje swoje wiadomości do różnych odbiorców, czy to ze wschodniej Ukrainy, czy z Europy Zachodniej. Rosja jest gotowa całkowicie sfabrykować historię, wykorzystując na swoje potrzeby materiały fotograficzne i wideo.

Rosyjska propaganda usprawiedliwia i tuszuje rzeczywistą agresję Rosji i wojnę przeciwko Ukrainie, prowadzoną przy pomocy prorosyjskich marionetkowych formacji separatystycznych DNR i ŁNR tworzonych przez Rosję na terytorium Ukrainy. Zaprzeczając rosyjskiej agresji i wojnie z Ukrainą, rosyjska machina propagandowa próbuje stworzyć fałszywe, iluzoryczne wrażenie, że wojnę rosyjsko-ukraińską prowadzą wyłącznie same DNR i ŁNR bez udziału i wsparcia Rosji. Rosyjska propaganda stara się przedstawić fakt powstania DNR i ŁNR jako wojnę domową z Ukrainą; jako problem wyłącznie wewnętrzny Ukrainy, spowodowany niezadowoleniem obywateli Donbasu z wydarzeń Euromajdanu.

¹⁷ Y. Fedorov, „Hybrid” War a la Russe: „Gibridnaya” voyna po ruski, TOV Bíznespolígraf, Kyiv 2016, s. 258.

Jednocześnie rosyjskie środki masowego przekazu na wszelkie możliwe sposoby demonizowały przywództwo Ukrainy w oczach społeczeństwa rosyjskiego i światowego.

Bezpośrednim źródłem fałszywej rosyjskiej propagandy jest rosyjski prezydent W. Putin. I tak, najpierw kategorycznie zaprzeczał on obecności rosyjskich wojsk na Krymie przed i w trakcie nielegalnego referendum w sprawie secesji Krymu od Ukrainy, a później sam przyznał, że rosyjskie wojsko zapewniło i strzegło przeprowadzenia tego referendum¹⁸. W. Putin nazywa przeciwników wojny z Ukrainą w Federacji Rosyjskiej niczym innym jak „zdrajcami” i „piątą kolumną”¹⁹.

Od września 2008 r. A. Dugin, rosyjski faszysta nazywany „mózgiem Putina”, domagał się inwazji na Ukrainę i inne kraje, które były wcześniej częścią ZSRR²⁰. Dugin w swojej książce *Fundamentals of Geopolitics: The Geopolitical Future of Russia*, która miała znaczący wpływ na rosyjską elitę wojskową, policyjną i politykę zagraniczną, przekonywał, że Ukraina powinna zostać przyłączona do Federacji Rosyjskiej, ponieważ rzekomo: „Ukraina jako państwo nie ma żadnego znaczenia geopolitycznego, żadnego szczególnego znaczenia kulturowego ani znaczenia uniwersalnego, wyjątkowości geograficznej, ekskluzywności etnicznej, jej pewne ambicje terytorialne stanowią ogromne zagrożenie dla całej Eurazji, a bez rozwiązania problemu »kwestii ukraińskiej« na ogół nie ma sensu mówić o polityce kontynentalnej. Nie można pozwolić, aby Ukraina pozostała niezależna, jeśli nie jest to granica sanitarna, co również byłoby nie do przyjęcia”²¹. Książka miała ogromny wpływ na politykę zagraniczną Putina, co ostatecznie doprowadziło do wojny rosyjsko-ukraińskiej.

W dniu 13 kwietnia 2014 r. sekretarz generalny NATO Anders Fogh Rasmussen w oświadczeniu opublikowanym na stronie internetowej sojuszu zarzucił Federacji Rosyjskiej propagandę wojenną i chęć obalenia rządu w Ukrainie²². Aby usprawiedliwić agresję, reżim Putina wyznacza wyraźną linię podziału w propagandzie między „naszymi” a „faszystami” w Ukrainie, gdzie „nasi” to rosyjskojęzyczni mieszkańcy „po-

¹⁸ Путин впервые признал, что „зелені чоловічки” – його військові, „Ukrainska Pravda” 17 IV 2014, [online] <https://web.archive.org/web/20190524054826/https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022770/>, inf. 07 XII 2022.

¹⁹ Ogólna nazwa grupy osób, które prowadzą jawną lub ukrytą działalność wywrotową w ramach innej grupy osób lub kraju w sposób korzystny dla wroga zewnętrznego. Termin powstał w Hiszpanii w 1936 r. podczas wojny domowej i zyskał powszechną popularność na całym świecie, określając to zjawisko, częściowo zastępując szerzej używany termin „wróg wewnętrzny”.

²⁰ А. Умланд, *Патологические тенденции в русском «неоевразийстве». О значении взлета Александра Дугина для интерпретации общественной жизни современной России*, Форум восточноевропейской истории и культуры, Русское издание, 2009, № 2.

²¹ J. B. Dunlop, *Aleksandr Dugin's Foundations of Geopolitic*, [online] https://web.archive.org/web/20160607175004/https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_12_1/John%20Dunlop%20Aleksandr%20Dugin's%20Foundations%20of%20Geopolitics.pdf, inf. 08 XII 2022.

²² Генсек НАТО звинуватив Росію в пропаганді війни і бажанні повалити владу в Україні, „RBK Ukraina” 13 IV 2014, [online] <https://web.archive.org/web/20140714160236/http://conflict.rbc.ua/ukr/gensek-nato-obvinil-rossiyu-v-propagande-voyny-i-zhelanii-13042014135600>, inf. 08 XII 2022.

łudniowo-wschodniej Ukrainy” i „Noworosji”, a „faszyści” to mówiący po ukraińsku „neonaziści”, „banderowcy”, „kara z NATO” i „wojskowi zbrodniarze”. Jednocześnie kierownictwo Rosji nadal promuje przemoc wobec „nie naszych” jako coś pożądanego, a nawet obowiązkowego.

W Federacji Rosyjskiej stworzono wiele serwisów informacyjnych, w których zamieszczane są fałszywe informacje o „zbrodniach” ukraińskich sił. Rosyjska propaganda, celowo przeinaczając fakty, przedstawiała rozstrzały ukraińskich żołnierzy przez bojowników DNR i ŁNR jako morderstwa popełnione przez inne ukraińskie jednostki wojskowe oraz wielokrotnie, bez żadnych dowodów, informowała o okrutnym traktowaniu schwytych separatystów przez ukraińskie wojsko.

Wszystkie te działania, zgodnie z ustawodawstwem Federacji Rosyjskiej, są przestępstwami „przeciwko pokojowi i bezpieczeństwu ludzkości” – art. 354 Kodeksu karnego. Publiczne apele o rozpętanie agresywnej wojny²³.

Podczas pełnoskalowej wojny rosyjsko-ukraińskiej wojny, która rozpoczęła się 24 lutego 2022 r., kontrolowane przez władze rosyjskie środki masowego przekazu kontynuowały praktykę tworzenia fałszywych wiadomości, którą prowadziły od 2014 r. Takie wiadomości obejmują zarówno ustne wiadomości fikcyjne, jak i inscenizowane fikcyjne wiadomości z serią wideo.

Od początku inwazji kanały serwisu społecznościowego Telegram masowo rozpowszechniały nieprawdziwe informacje dotyczące przebiegu wojny w Ukrainie. W szczególności rozpowszechniano informacje, jakoby kierownictwo Ukrainy opuściło kraj lub podpisało porozumienie o kapitulacji. Wprowadzano również narrację, według której obywatele zdobytych miast spotkali się z rosyjskim okupantem jako „wyzwolicielem”. Twierdzono także, że rozmowy i wiadomości obywateli były podsłuchiwane i odczytywane przez ukraińskie służby specjalne na zasadach „wojny” itd.

Rosyjska propaganda stosuje manipulację w przestrzeni medialnej oraz w wypowiedziach rosyjskich władz przez nazywanie wojny w Ukrainie „specjalną operacją wojskową” w celu uniknięcia odpowiedzialności prawnomiędzynarodowej i umniejszenia znaczenia rosyjskiego wysiłku militarnego. Jednocześnie stosuje się blokadę informacyjną oraz podważanie wiarygodności zachodnich mediów. Rosyjska dezinformacja wykorzystuje także tzw. fabryki trolli, takie jak Agencja Badań Internetowych, w celu wzmacniania korzystnych dla Kremla narracji i wpływania na opinię publiczną w różnych krajach, włączając w to Węgry, Niemcy i Polskę²⁴.

Reasumując, w rosyjskim społeczeństwie dominuje militarno-imperialna świadomość w wyniku kremlowskiej maszyny propagandowej. Praktycznie cała przestrzeń informacyjna Federacji Rosyjskiej jest kontrolowana przez jeden ośrodek decyzyjny.

²³ Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 N 63-ФЗ (ред. от 21.11.2022), УК РФ Статья 354. Публичные призывы к развязыванию агрессивной войны, [online] https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/b27efbe4f1d55b32b0ecefbb21fec659bdc6a8e/

²⁴ J. Szczudlik, A. Legucka, *Dezinformacja i propaganda Rosji oraz Chin w kontekście wojny na Ukrainie*, PISM 2023, nr 2 (123), [online] https://www.pism.pl/publikacje/dezinformacja-i-propaganda-rosji-ora-z-chin-w-kontekscie-wojny-na-ukrainie#_ftn7, inf. 04 VII 2023.

Ponadto Rosja od dawna przygotowywała się do wojny informacyjnej, wkładając w jej rozwój i zarządzanie wszystkie dostępne środki organizacyjne i finansowe. Jeśli chodzi o realizację ideologii Kremla w praktyce, media są najbardziej wpływowym narzędziem kształtowania „poprawnego” myślenia z punktu widzenia agresora. Rosja bardzo umiejętnie propaguje idee swojego mesjanizmu i spekuluje kategoriami religijnymi wśród swojej ludności.

5. Podsumowanie

Historycznie zdarzało się, że Ukraina w różnych okresach swojej historii była podzielona i wchodziła w skład innych krajów, różnych sfer ideowych i procesów informacyjnych. Jednak zawsze walczyła o miano wolnego i niezależnego państwa.

Ukraina zachowała swój język, tradycje, ideę narodową, a w ostatnich latach zademonstrowała swoją zdolność do samoorganizacji i zjednoczenia. Jednak do tej pory znajduje się w stanie otwartego konfliktu zbrojnego lub tzw. wojny hybrydowej, w której zasadniczą rolę odgrywa informacja. Dlatego Ukraina musi skonsolidować swoje wysiłki na froncie informacyjnym. Aby przezwyciężyć już wyrządzone szkody i wzmocnić bezpieczeństwo informacji, pilne jest rozwiązanie problemu szkolenia specjalistów w zakresie ochrony przestrzeni informacyjnej przed destrukcyjnymi wpływami.

Wśród podstawowych działań na rzecz ochrony przestrzeni informacyjnej Ukrainy konieczne jest zwiększenie wolumenu ukraińskojęzycznej prasy, programów telewizyjnych, filmów i zasobów internetowych, a także zapewnienie ich promocji na rynku zagranicznym w językach obcych; znaleźć sposoby promocji narodowego produktu informacyjnego; kreować pozytywny wizerunek Ukrainy i piętnować ją na arenie międzynarodowej.

Streszczenie: W artykule autorka analizuje istotę i specyfikę wojny informacyjnej, która jako zjawisko istnieje od czasów starożytnych i jest dziś zasobem globalnym. Metody i środki walki informacyjnej są nieodłącznym elementem współczesnych konfliktów zbrojnych, które mogą prowadzić do tragicznych skutków.

Artykuł ujawnia przyczyny agresywnej polityki informacyjnej Federacji Rosyjskiej wobec Ukrainy. Zwrócono uwagę na pewne historyczne przesłanki konfrontacji informacyjnej między Rosją a Ukrainą. Opisano główne narzędzia i metody prowadzenia wojny informacyjnej ze strony Federacji Rosyjskiej, zdefiniowano główne psychoinformacyjne technologie manipulacyjne, które są wykorzystywane w celu kształtowania określonych postaw psychicznych, zarówno wśród społeczeństwa własnego, jak i ukraińskiego. Zwrócono uwagę na kwestię działalności rosyjskich kanałów satelitarnych, rozgłośni radiowych, emisji rosyjskich produkcji filmowych, programów z ich wypaczoną ideologią, mających na celu podważanie wartości europejskich i podleganie do wrogości międzyetnicznej, w tym manipulację językową, religijną i problemy ekonomiczne.

Słowa kluczowe: wojna informacyjna, wojna hybrydowa, polityka informacyjna, rosyjsko-ukraińska wojna

Russia's Disinformation against Ukraine in the 21st Century

Abstract: In the article, the author analyzes the essence and specificity of information warfare, which as a phenomenon has existed since ancient times and is today a global resource. The methods and means of information warfare are an inseparable element of modern armed conflicts, which can lead to tragic consequences.

The article reveals the reasons for the aggressive information policy of the Russian Federation towards Ukraine. Attention is drawn to some historical premises of the information confrontation between Russia and Ukraine. The main tools and methods of conducting the information war on the part of the Russian Federation are described, the main psychoinformation manipulation technologies are defined, which are used to shape specific mental attitudes, both among our own and Ukrainian society. Attention was drawn to the activity of Russian satellite channels, radio stations, broadcasts of Russian film productions, programs with their distorted ideology, aimed at undermining European values and inciting interethnic hostility, including language manipulation, religious and economic problems.

Keywords: information war, hybrid war, information policy, Russian-Ukrainian war

Bibliografia

Akty prawne

Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 16 grudnia 1966 r. (Dz. U. z 1977 r. nr 38, poz. 167).

Rzymski Statut Międzynarodowego Trybunału Karnego sporządzony w Rzymie dnia 17 lipca 1998 r. (Dz. U. 2003 r., nr 78, poz. 708).

Ugolovnyy kodeks Rossiyskoy Federatsii ot 13.06.1996 N 63-FZ (red. ot 21.11.2022), UK RF Stat'ya 354. Publichnyye prizyvy k razvyazyvaniyu agressivnoy voyny, [online] https://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_10699/b27efbe4f1d55b32b0ecefbb21fefc659bdc6a8e/

Zakon Ukrayiny, Pro zasudzhennya komunistychnoho ta natsional-sotsialistychnoho (natsysts'koho) totalitarnykh rezhymiv v Ukrayini ta zaboronu propahandy yikhn'oyi symvoliky (Vidomosti Verkhovnoyi Rady (VVR)2015, № 26, ст.219), [online] <https://web.archive.org/web/20220304035916/https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/317-19#Text>

Źródła

Dunlop J. B., *Aleksandr Dugin's Foundations of Geopolitic*, [online] https://web.archive.org/web/20160607175004/https://www2.gwu.edu/~ieresgwu/assets/docs/demokratizatsiya%20archive/GWASHU_DEMO_12_1/John%20Dunlop%20Aleksandr%20Dugin's%20Foundations%20of%20Geopolitics.pdf

Hensek NATO zvyuvatyv Rosiyu v propahandi viyny i bazhanni povalyty vladu v Ukrayini, „RBK Ukraina” 13 IV 2014.

- Hinton A., Putin's claims that Ukraine is committing genocide are baseless, but not unprecedented, „The Conversation” 25 II 2022, [online] <https://web.archive.org/web/20220226014943/http://the-conversation.com/putins-claims-that-ukraine-is-committing-genocide-are-baseless-but-not-unprecedented-177511>
- <https://web.archive.org/web/20140714160236/http://conflict.rbc.ua/ukr/gensek-nato-obvinil-rossi-yu-v-propagande-voyny-i-zhelanii-13042014135600>
- Putin vpershe vyznav, shcho “zeleni cholovichky” – yoho viys kovi, „Ukrainska Pravda” 17 IV 2014, [online] <https://web.archive.org/web/20190524054826/https://www.pravda.com.ua/news/2014/04/17/7022770/>
- Slidchi orhany Rosiyi pereviryat vyslovlyuvannya Krasovs koho pro vbyvstvo ukrayins kykh ditey, [online] <https://www.radiosvoboda.org/a/news-krasovsky-vbyvstvo-ditej-slidstvo/32097863.html>
- Taborovsky I., Finkel E., *Statement on the War in Ukraine by Scholars of Genocide, Nazism and World War II*, „Jewish Journal” 27 II 2022, [online] <https://web.archive.org/web/20220304065227/https://jewishjournal.com/news/worldwide/345515/statement-on-the-war-in-ukraine-by-scholars-of-genocide-nazism-and-world-war-ii/>
- Toler A., *The Kremlin's Shifting, Self-Contradicting Narratives on MH17*, „Bellingcat” 05 I 2018, [online] <https://www.bellingcat.com/news/uk-and-europe/2018/01/05/kremlins-shifting-self-contradicting-narratives-mh17/>
- ZSRR proponuje zawarcie paktu 5 mocarstw w celu zapobieżenia wojnie i utrwalenia pokoju, „Trybuna Ludu” 27 IX 1948, nr 265 (278), s. 2, [online] <https://pbc.gda.pl/Content/86013>

Piśmienictwo

- Chyrva R., *Informatsiyna viyna – zbroya, strashnisha za yadernu (information war – arsenal, worse than nuclear)*, „Profspilkovi Visti” 2014, nr 13, s. 8–9.
- Fedorov Y., *„Hybrid” War a la Russe: „Gibridnaya” voyna po russki*, TOV Biznespoligraf, Kyiv 2016.
- Magda E., *Vykylyky hibrydnoyi viyni: informatsiynny vymir (The challenges of hybrid war: information aspect)*, Naukovi zapysky instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy, 2014, nr 5, s. 138–142. DOI: https://doi.org/10.1057/9781137382559_21.
- Shevchuk P., *Informatsiyno-psykholohichna viyna Rosiyi proty Ukrainy: yak yiy protydiyaty (Information and psychological war of Russia against Ukraine: how to counteract it)*, „Democratic Governance” 2014, nr 13, [online] <https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2022/feb/26790/shevchuk.pdf>
- Szczudlik J., Legucka A., *Dezinformacja i propaganda Rosji oraz Chin w kontekście wojny na Ukrainie*, „PISM” 2023, nr 2 (123), [online] https://www.pism.pl/publikacje/dezinformacja-i-propaganda-rosji-oraz-chin-w-kontekscie-wojny-na-ukrainie#_ftn7
- Tiido A., *The „Russian World”: the blurred notion of protecting*, „Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych” 2015, nr 5, s. 131–151. DOI: <https://doi.org/10.21697/ppsm.2015.05.06>.
- Umland A., *Patologicheskiye tendentsii v russkom «neovraziystve». O znachenii vzleta Aleksandra Dugina dlya interpretatsii obshchestvennoy zhizni sovremennoy Rossii*, „Forum vostochnoyevropeyskoy istorii i kul'tury, Russkoye izdaniye” 2009, nr 2.
- Zagrozenia dla bezpieczenstwa informacyjnego państwa (Identyfikacja, analiza zagrożeń i ryzyka)*, t. 1: *Raport z badań*, red. T. Jemioło, P. Sienkiewicz, Warszawa 2004.